

Аннотація

В статье исследована советская, украинская и российская историография, посвященная деятельности общества «Долой неграмотность».

Ключевые слова: общество «Долой неграмотность», добровольные общества, неграмотность, ликвидация неграмотности

Annotation

In the article the soviet, ukrainian and russian historiography devoted to activities of the society "Get' nepus'mennist'".

Keywords: society "Get' nepus'mennist'" voluntary societies, illiteracy, literacy

Роман Мотрич

(Київ)

**РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЧНА ТРАДИЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ
У МІЖВОЄННУ ДОБУ.**

У статті проаналізовано праці радянських істориків присвячені розвитку національних меншин на території радянської України в 1920-30-ті роки.

Ключові слова: національні меншини, радянська влада, громадські організації.

Проблема життя і діяльності різних громадських об'єднань національних громад України розглядалася в ряді історичних досліджень. Перші праці з актуальних для більшовицького режиму проблем сучасної історії національних меншин з'являються на початку 1920-х років – відразу ж після встановлення радянської влади на території України. Вони відображали найбільш злободенні проблеми розвитку національних традиційних інститутів у період становлення радянської влади, розповідають про життя національних громад міст, містечок і сіл після закінчення громадянської війни.

Серед книг того періоду слід виділити роботу Д. Лебеда “Радянська Україна і національне питання за п'ять років”. В ній підведенні підсумки радянської національної політики в галузі культурного будівництва, а також у вирішенні соціально-економічних питань життя національних меншин. Розглядалися основні етапи історії соціальних перетворень у житті міст та сіл України, що постраждали від жахів і руйнацій війни, аналізувалися нормативні акти радянського уряду і Комітету у справах національностей під час ленінського радянського періоду історії. [1]

Історіографія громадської ініціативи національних меншин 1920-х – середини 1930-х рр. пройшла у своєму розвитку чотири основні етапи: 1) 20-ті – початок 30-х років ХХ ст.; 2) відповідно середина 30-х – перша половина 50-х років; 3) середина 50-х – 80-ті роки; 4) 90-ті – початок 2000-х років.

Запропонована періодизація історіографічного процесу враховує провідні тенденції, специфіку, успіхи й помилки історичної науки на кожному з етапів, особливості методології дослідження, можливості використання джерельної бази, вплив конкретної політичної ситуації на процес формування історичних знань про особливості діяльності громадських організацій національних громад України в період становлення тоталітарного суспільства.

Перші праці з історії вивчення діяльності громадської ініціативи національних меншин на Україні з'явилися в 1920-ті на початку 1930-х років. Загалом вони належали перу не професійних істориків, а практичним працівникам, партійним та радянським функціонерам, які за сумісництвом очолювали чи працювали в різноманітних громадських об'єднаннях. Це, насамперед, низка статей та брошур, присвячених практичній роботі партійних, радянських господарських органів та добровільних організацій з питань реалізації радянської етнополітики. [2] В своїх дослідженнях автори зробили спробу провести докладний аналіз результатів першого перепису населення України за часів радянської влади, дослідили міграційні явища, стан справ з мовною та культурною політикою влади щодо національних меншин більшовицької держави. Однак аналіз показує, що більшість з них мали не науковий, а пропагандистський характер.

Заслуговують на увагу праці Н.А. Черлюнчакевича. Серед них потрібно виділити його монографію «Национальный состав Советской Украины. Объяснительная записка к этнографической карте УССР», в якій він спробував простежити процес розселення різних народів по території України, здійснивши критичний аналіз національного складу населених пунктів УСРР. [3]

Окремий блок публікацій становлять роботи, що показують історію окремих етносів радянської України. Література цього циклу найбільш чисельна та різнопланова.[4] Зокрема, робота А. Клібанова «Менноніти»[5] поклала початок дослідженню історії анабаптизму в Радянському Союзі.

У статтях керівників радянських урядових структур розкривався стан роботи серед національних меншин як «яскравий приклад здійснення національної політики.[6] Особливо це підкреслювалось у публікаціях, присвячених 10-річчю революції.[7] Незважаючи на те, що вони носили переважно пропагандистський характер, висвітлювали

поточні політичні питання, їх аналіз дає можливість визначити кількісний склад національних меншин по регіонах Радянського Союзу, діючих та радянських і громадських установ. Комплексне дослідження роботи серед національних меншин провів А. Глинський Його праця “Национальные меньшинства на Украине” висвітлює роботу державних органів по задоволенню потреб і запитів людей різних національностей у багатьох сферах їхньої життєдіяльності, а саме: у культурному будівництві, освіті, пресі, охороні здоров’я та іншому. А Глинський, оперуючи значним фактологічним матеріалом, розроблював деякі питання стану і подальшого соціально-економічного і культурного розвитку національних меншин Української СРР.[8] Але її мінусом є те, що вона носить описовий характер.

Слід виділити серед робіт того часу працю Ю. Гольде “Земельний устрій трудящих євреїв”. Базуючись на матеріалах про діяльність Американської благодійної організації “Агро-Джойнта”, Товариства ремісничої і земельної праці серед євреїв в Росії й інших організацій в Україні, автор проаналізував труднощі, з якими зіткнулися добровільні організації при проведенні заходів нової економічної політики щодо євреїв-гендлярів та кооператорів України.[9] “Нова економічна політика, проголошена у 1921 році, – відзначав Ю. Гольде, – дала надію дрібнобуржуазному населенню на відродження приватної торгівлі. Це привело до того, що деяка частина євреїв, яка зайнялася було землеробством, кинула це заняття і повернулася до старих своїх промислів. Але надії на приватну торгівлю швидко закінчилися. Державна промисловість і кооперація почали відвойовувати у неї одну позицію за одною. 1922 рік є в цьому відношенні переломним”.[10] Далі автор розповідає про стан єврейського землеробства на той час. “Навесні 1923 року, – зазначає він, – було зроблено суцільне обстеження всіх єврейських землеробських поселень. До 1923 року євреї селилися на вільних колишніх поміщицьких землях, розташованих поблизу містечок і міст колишньої смуги осілості. Проте їх стало не вистачати, тому 13 травня 1923 року було проведено першу нараду з питань переселенської політики. В нараді взяли участь представники Наркомнацу, Євгромадкому та Джойнту”.[11]

Необхідно зазначити, що суб’єктивний чинник є найбільш характерним у цілому для літератури даного періоду. Для публікацій характерні недоліки, на які уже зверталася увага істориків. Це, перш за все, обмежена джерельна база, схематизм, тенденційний підбір і оцінка фактичного матеріалу, недостатність аргументації і поверховість узагальнень. Цим грішать роботи М. Левітана, М. Авдієнко та ін.[12]

На початку 30-х років вийшли праці, присвячені діяльності окремих організацій,

зокрема: О.В. Шевельової, К. Захарченка, Б. Леонтева[13] та інші. Вони висвітлюють різні питання, що торкаються діяльності громадських і політичних організацій, і являють собою розгорнуті відомості про їх створення, соціальні завдання, програми та різні інструктивні матеріали. В них зустрічаються протиріччя, іноді – невірні дані. Ці роботи носять публіцистичний характер. Викладені факти часто подаються без всебічного аналізу, що пояснюється частково тим, що вони писались в ході становлення самих організацій, коли йшов пошук форм та методів роботи. Наукова цінність вищезазначених робіт полягає в тому, що вони насичені цікавим статистичним матеріалом, інтерес до них викликає також те, що вони написані переважно по гарячих слідах.

В роботах початку 30-х рр. ХХ ст. розглядаються також питання ліквідації неписьменності серед національних меншин, діяльність масових громадських організацій у створенні мережі хат-читалень, національних клубів, сільських будинків, червоних куточків.[14] На перший план висувалися лише досягнення партійно-радянських органів: збільшення кількості національних шкіл, видань національними мовами, створення культ-просвіт мережі.

Висвітлення подій відбувалося з точки зору партійно-радянської пропаганди і часто зводилося до коментарів законодавчих актів, що стосувалися діяльності масових громадських організацій. Прагнення донести до читацької маси гіпертрофовані успіхи у проведенні національної політики компартійним режимом приводило до підготовки друкованих видань виключно на позитивному матеріалі. Зрозуміло, що усе це позначилося на їх науковій вартості.

Окремо слід виділити агітаційну літературу присвячену громадським організаціям. Зокрема, це публікації, що використовувалися в проведенні агітації до вступу в добровільні товариства нових членів, для проведення мітингів, виступів серед школярів, активу організацій[15] У згаданих працях окремі матеріали присвячені життю дітей в національних колгоспах. Діти у своїх розповідях відзначають допомогу добровільних товариств у вирішенні їх побутових, освітніх та звичайних дитячих проблем. Діти дякували молодим активістам та дитячим організаціям за допомогу коштами для закупівлі книг, допомозі школам у новостворених господарствах.

Проте, незважаючи на всі недоліки, властиві літературі окресленого періоду, у цей час розпочався процес нагромадження конкретно-історичних матеріалів з нашої теми. При підготовці окремих публікацій автори користувалися біжучими матеріалами, які не завжди потрапляли до архівосховищ, і тому видання періоду 1920-1930-х р. залишилися єдиним свідченням тих подій.

У другій половині 20-х років ХХ століття у країні проходить процес ідеологізації суспільства. Тоталітаризм, що активно утвердився у радянському суспільстві, супроводжувався репресіями і вплинув на розвиток історичної науки. Це зменшило зацікавленість дослідників у вивченні історії.

У монографіях відомих дослідників аграрної історії України З. Вендрова, Х.Фінкеля були порушені важливі проблеми земельного устрою єврейської незаможної селянської маси.[16] Наводилися приклади переселення окремих єврейських родин на вільні землі Криму і Новоросії з метою поліпшення свого матеріального становища та підвищення якості ведення сільського господарства на Півдні України.

Проблеми національних меншин республіки у своїх працях розглядали А. Гитляський, Д. Мац, А. Андріанов.[17]

Питання єврейської статистики були проаналізовані на матеріалах нового перепису у дослідженні І. Вейцблита “Рух єврейської людності на Україні періоду: 1927-1929”. В роботі на даних Всесоюзного перепису простежено зміни в соціальному складі єврейства СРСР та УСРР. Автор наголошує на досягненнях радянської влади у боротьбі з бідністю серед містечкового єврейства. На думку автора, цього вдалося досягти тільки за допомогою розробки та проведення переселенської кампанії, що розпочалася в 1925 році, і проходила за підтримкою державних органів та громадських організацій.[18]

Однак з 1930-х років починає згортатися діяльність державних і громадських інституцій, які втілювали у життя більшовицьку національну політику. Дослідження історії національних меншин України опинилися під партійним контролем і жорстокою цензурою, що призвело до перетворення суспільних наук на прислугу компартійного режиму. Так, член ЦКНМ Д.Мац у статті, надрукованій у журналі “Революция и национальности” у 1935 році підкреслював величезні досягнення УСРР у галузі роботи серед національних меншин. Зокрема, він зазначав: ”Українська радянська соціалістична республіка під керівництвом ЦК ВКП(б)У вписала блискучу сторінку в історію боротьби й перемог робочого класу на фронті ленінсько-сталінської національної політики. Величезне розгортання будівництва української культури, національної за формою та соціалістичної за змістом, швидкий ріст соціалістичної промисловості, суцільна колективізація сільського господарства говорять про це з виключною повнотою”. [19] Далі у статті наводяться конкретні факти, що свідчать про досягнення у політиці ЦК КП(б)У щодо національних меншин, а саме: успіхи у колективізації національних районів, поширення мережі національних шкіл, динаміка росту педагогічних закладів та педагогічних кадрів, культурно-освітніх установ.

У другій половині 1930-х – 1950-х років власне у СРСР історичних досліджень, в яких розкривалося б питання діяльності національних громадських організацій, уже не виходило. А частину раніше опублікованих праць, які не співпадали з тогочасною політикою правлячої партії, було вилучено з вільного користування. Це було пов'язано і з оформленням в даний період в Україні політичного режиму, який в найбільшій мірі обмежував свободу діяльності громадських організацій і особисту свободу громадян. Дослідження історії національного громадського руху унеможливлювалися також тим, що більшість громадських організацій було ліквідовано, а разом з ним зникла для компартійного режиму актуальність в ретроспективному зображенні його діяльності.

Хоча деякі аспекти історії становлення політичної системи держави «диктатури пролетаріату» розкривалися у працях тогочасних істориків. Виділимо роботу історика М. Д. Березовчука, у якій досліджується діяльність комітетів бідноти в Україні. Автор доводить, що комбідни не обмежувались активним втручанням у вирішення завдань продовольчої та земельної політики комуністичної партії і радянської влади. Вони проводили також велику культурно-освітню роботу на селі. Але робота не торкається питань участі комбіднів у житті національних сіл Української СРР.[20]

Об'єктом уваги радянських науковців у 70-80-ті роки була історія діяльності української секції Міжнародної організації допомоги революціонерам. У працях Р.А. Феценка, В.К. Гусарова, В.А. Молостова та А.А. Кравченка простежується становлення і розвиток мопрівського руху в Українській СРР та в її окремих регіонах.[21]

В численних статтях В.В. Іваненка на широкому документальному матеріалі, який не втратив наукової вартості в умовах сьогодення, здійснюється детальний аналіз змісту, форм і методів масово-політичної роботи МОДРу України в роки другої п'ятирічки (1933-1937 рр.).[22] У руслі традиційної схеми, автор цих публікацій зосереджував увагу на розгляді таких напрямків діяльності сільських мопрівських осередків, як шефська робота, участь у кампаніях допомоги зарубіжному пролетаріату, міжнародне листування, взаємний обмін делегаціями.

В цілому література з історії міжнародних зв'язків громадськості України в цей період здебільшого носила позбавлений критичності парадно-пропагандистський характер. Інформація про надмірну регламентацію та формалізм інтернаціональних заходів, фарватерних радянському зовнішньому курсу, справжні мотиви масової участі в них селянства, пов'язані з добровільно-примусовими методами, витрачання коштів МОДРу не за призначенням, факти більшовицького терору, який значно перевищував буржуазний, на сторінки друкованих видань не потрапляла.[23]

Зарубіжна україністика цього періоду представлена книгами А. Камінського, І. Майстренка, Є. Пастернака, М. Стахова[24], у яких автори викладають власний погляд на події української революції 1917 - 1920-х рр., торкаються питань національної політики КПРС тощо. Дещо однобокий підхід до висвітлення вказаних проблем пояснюється негативним ставленням авторів до комуністичної партії, хоча не можна заперечити той факт, що представники української діаспори щиро вболівають за долю України.

У доперебудовні роки правляча комуністична партія визначала шлях розвитку історичної науки, вимагала узгодження її діяльності з тогочасними ідеологічними штампами. Висновки з фактів громадського життя, що суперечили офіційній точці зору, рішуче засуджувалися.

Учені-історики СРСР у міру обставин не могли виходити за “рамки”, окреслені політичним режимом, і змушені були дотримуватися класового підходу у висвітленні історичних процесів, явищ та фактів. Більше того, в умовах “холодної війни”, що розпочалась у повоєнні роки, коли ідеологічне протистояння було основною складовою частиною глобального протистояння двох полярних суспільно-політичних систем, спроби об’єктивної оцінки історичних досліджень учених діаспори, які стояли на інших світоглядних позиціях, а в їхніх поглядах переважали переважно націоналістичні (на той час) чинники, були приречені на поразку.

Лібералізаційні процеси після 1985 року започаткували нову добу в розвитку вітчизняної історіографії. На стику 1980-х і 1990-х років з’явилися дослідження з новим баченням проблем історичного минулого України, зокрема історії громадських об’єднань. Однак ця переоцінка, не опираючись на достатнє фактологічне підґрунтя, мала здебільшого умоглядний, а не науковий характер. В умовах збереження компартійної монополії в сфері ідеології дослідження не торкалися принципових засад наукової інтерпретації історичного матеріалу.

Серед таких досліджень слід виділити публікації С.П. Бритченка[25]], статтю В.М. Кривцової і В.Ф. Синологи[26]. Сконцентрований у них матеріал дозволив окреслити основні проблеми, які стояли перед дослідниками на початку вивчення раніше заборонених тем із життя національних меншин республіки.

Не дивлячись на певний плюралізм того часу, перші розвідки були заангажовані використанням компартійних кліше при висвітленні питань проведення більшовицької національної політики і здійснення господарсько-політичних перетворень у місцях компактного проживання національних меншин.

Джерела та література

1. Журба М.А., Доценко В.О. Шестикутна зірка над полем: Життя і смерть єврейського землеоблаштування в Україні (20-30-ті роки ХХ століття): Монографія. – К.: Леся, 2005. – С.15.
2. Миндлин З Еврейское населения СССР. – М., 1925; Зингер Л.Г. Национальный состав пролетариата в СССР. – М., 1934
3. Черлюнчакевич Н.А. Национальный состав Советской Украины. – Харьков, 1925
4. Кривохатський М. Меноніти на Україні. – Харків, 1930; Рейнмарус А., Фризер Г. Кто такие меннониты? – М., 1930; Генгборский В. Поляки Советского Союза: их происхождение, участие в Октябрьской революции и социалистическом строительстве. Историко-описательный очерк. – М., 1929; Василенко М. Польський національний район ім. Мархлевського // Радянська Україна. – 1930. - №8-9
5. Клибанов А.И. Меннониты. – М., Л., 1931
6. Буценко А. Советское строительство и нацменьшинства на Украине. Издание Центральной административно-территориальной комиссии при ВУЦВа. – Харьков, 1926. – 34 с.; Левітан М. Освіта національних меншин // Шлях освіти. – 1927. - №10. – С. 35-42.; Хвиля А. Національним фронтом // Більшовик України. – 1931. - №15. _ С. 20-27.
7. Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине: К 10-й годовщине Октябрьской революции: По материалам Центральной комиссии национальных меньшинств при ВУЦВК. – Харьков, 1927. – 109 с.
8. Глинский А.Б. Национальные меньшинства на Украине. – Харьков , 1931. – 76 с.
9. Гольде Ю. Земельное устройство трудящихся евреев. – М., 1925
10. Журба М.А., Доценко В.О. Шестикутна зірка над полем: Життя і смерть єврейського землеоблаштування в Україні (20-30-ті роки ХХ століття): Монографія. – К.: Леся, 2005. – С.16
11. Журба М.А., Доценко В.О. Шестикутна зірка над полем: Життя і смерть єврейського землеоблаштування в Україні (20-30-ті роки ХХ століття): Монографія. – К.: Леся, 2005. – С.17
12. Левітан М. Освіта національних меншостей // Шлях освіти. – 1927. - №10. – С. 35-42.; Вейтков Ф., Полишук Б. Евреи на земле. – М-Л.: Госиздат, 1930. – 30с.; Авдієнко М. Загальне навчання на Україні. Стан та перспективи. – Харків: Держвидав «Господарство України», 1927. – 111с.
13. Шевелёва О.В. Некоторые итоги, факты работы МОПР СССР от 3 до 4 Всесоюзного съездов. – М.. 1934; Захарченко К. Про Червоний Хрест. – К., 1931; Леонтев Б. Осовиахим – боевой резерв Красной армии. – М., 1933
14. Карпенко О. До питань культосвітнього будівництва на Україні в другу п'ятирічку. – Х.: Радянська школа, 1932. – 27с.; Алфадеев Н., Сафаров Н. Культурно-политическая работа среди рабочих-татар в Донбассе // Революция и национальности. – 1932. - №4. –С. 50-58
15. Что такое Украинский Красный Хрест. – Одесса, 1926; Красноленский В. Комсомольцеві від МОДР. – К., 1929; Блумберг С. Работницы и колхозницы - в ряды ОЗЕТА . – М., 1931.

16. Вендров З. По еврейским колониям: Очерк. – Харьков, 1927; Финкель Х. Еврейское землеустройство в Советском Союзе. – Харьков: ОЗЕТ, 1927.
17. Гитлянский А. Ленинская национальная политика в действии (нацменьшинства на Украине) // Революция и национальности. – 1931. - №9. – С. 35- 44.; Андрианов А. По ленинскому пути в национальном строительстве Украины // Революция и национальности. – 1930. - № 8-9. – С. 35-41.; Мац Д. На высоком подъеме. О работе среди нацменьшинств Украины // Революция и национальности. – 1935. - №6. – С. 55-63.
18. Вейцблит І.І. Рух єврейської людності на Україні періоду 1897-1926 рр. – К., 1930.
19. Мац Д. На высоком подъеме (О работе среди национальных меньшинств Украины) // Революция и национальности. –1935. –№6. – С. 56
20. Березовчук М. Д. Перші соціалістичні перетворення на селі. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1976. – 146 с; Березовчук М. Д. Комнезами України в боротьбі за соціалізм. – К.: Політвидав України, 1965. – 123 с.
21. Фещенко Р.А. Парти́йне керівництво діяльністю МОДР на Україні по інтернаціональному вихованню трудящих (1926-1932 рр.) // УІЖ. – 1971. - №8. – С.93-99; Гусаров В.К., Мол остов В.А. Становлення МОДР на Україні (1922-1925 рр.) // УІЖ. – 1972. - №11. – С. 63-70; Кравченко А.А. МОДР на Дніпропетровщині в 1922-1932 рр. // УІЖ. – 1972. - №11. – С. 76-81.
22. Іваненко В.В. Діяльність організацій МОДР Української СРР по інтернаціональному вихованню трудящих (1933-1937 рр.) // УІЖ. – 1975. - №5. – С. 61-70; Його ж. Роль Украинской организации МОПР в оказании братской помощи рабочему движению капиталистических стран (1933-1937 гг.) // Вопросы рабочего и национально-освободительного движения. – Сб. научных трудов. – Днепропетровск, 1975. – Вып.2. – С. 32-44.
23. Журба М.А. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20-30 рр. XX ст.): Монографія. – К.: Науковий світ, 2002. - С. 21.
24. Камінський А. За сучасну концепцію української революції. – Б.М.: Сучасність, 1970. – 135 с, Майстренко І. Национальная политика КПСС в ее историческом развитии. – Б.М.: Сучасність, 1978. – 224 с., Пастернак Є. Україна під більшовиками (1919-1939): Спроба іст. студії. – Торонто, 1979. – 314 с, Стахів М. Треба Советська республіка в Україні. Нариси з історії 3-ї воєнної інвазії Советської Росії в Україну і розвитку окупаційної системи в часі: листопад 1919 – листопад 1924. – Нью-Йорк, 1968. – 244 с
25. Бритченко С.П. Деякі питання розвитку національних відносин в Україні / Т-во «Знання» УРСР. – К., 1990. – 48 с.
26. Кривцова В.М., Сиволога В.Ф. Из опыта развития языков национальных меньшинств Украины // Перестройка и общественные науки: К 125-летию Одесского государственного университета: Тез. докл. и выступлений на юбилейной научн. конф. кафедр общественных наук. – Одесса, 1990. – С. 177-179.

Аннотация

В статье проанализированы труды советских историков посвящены развитию национальных меньшинств на территории советской Украины в 1920-30-е годы.

Ключевые слова: национальные меньшинства, советская власть, общественные организации.

Annotation

The article analyzes the works of Soviet historians devoted to the development of national minorities in the Soviet Ukraine in 1920-30's.

Keywords: national minorities, the Soviet authorities, non-governmental organizations.

Микола Приходько

(Київ)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УРЯДУ СКОРОПАДСЬКОГО

В статті розглянуті методи зовнішньополітичного аналізу, що використовуються сучасними науковцями, при дослідженні зовнішньої політики держави. Висвітлені як позитивні сторони кожного методу та і негативні, розглянуто історичний розвиток методології зовнішньополітичних досліджень, з'ясовано які саме методи формувались в певний проміжок історії, найбільш вживані методи кожної історичної доби, проаналізовано суть кожного з існуючих в наш час методів, виявлено найбільш уживані науковцями в своїх працях методи.

Ключові слова: метод контент-аналізу, івент-аналіз, методика когнітивного картування, логіко-інтуїтивний аналіз, формалізація, квантифікація, метод експертних оцінок, ситуаційний аналіз, метод порівняння, метод прийняття рішень, метод побудови та аналізу моделей.

Постійний поступ в методології, поява нових методів спонукає до постійного аналізу методології дослідження сфери зовнішньополітичної діяльності. На сьогоднішній день з'явилися нові, сучасні методи дослідження, які не досліджені на належному рівні.

Найбільш суттєві дослідження з даної тематики були проведені : В.Н. Морозовим, К.П. Боришполецем, Д.А. Гутновим, С.Г. Туронком, М.А. Сиверцевим.

Метою статті є з'ясування найбільш уживаних на сьогоднішній день методів зовнішньополітичного аналізу на підставі аналізу наукової літератури, що присвячена